

FİLM ÇEVİRİSİNDE FONETİK EŞLEME¹

Sevtao Günao KÖPRÜLÜ*

ÖZ

Yabancı filmlerin çeviri yoluyla oldukça fazla kitleye ulaşması, izleyici üzerindeki etkileri, çevirisinde dikkat edilmesi gereken dilsel, dil dışı ve teknik ayrıntıların olduğu düşünüldüğünde, film çevirisinin önemi ve farkı açıkça görölmektedir. Bu alanda uzman çevirmen gereksinimi, film çevirisinin bilimsel alanda değerlendirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Bu araştırmada, film çevirisi kapsamında, izleyicilerin dikkatini çeken başlıca etkenlerden olan ses-dudak uyumsuzluğu üzerinde durulmuştur. Çeviribilimsel çerçevede “fonetik eşleme” olarak adlandırılan bu uyumsuzluk çeviri sorunu olarak ele alınmış, fonetik eşlemenin önemi ve gerekliliği, fonetik eşleme sorununun kaynağı, eşlemenin çeviri ve seslendirme sürecini nasıl yönlendirdiği, film çevirisinin kalitesini nasıl etkilediği ve nasıl yanlış anlamalara neden olabildiği örneklerle ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Film Çevirisi; Eşleme; Fonetik Eşleme

PHONETIC SYNCHRONY IN FILM TRANSLATION

ABSTRACT

The translation of foreign movies not only reach to pretty much audience but it also effects linguistic, non- linguistic and technical details that emphasizes the importance and the difference of the translation. The requirement of expert translator makes the evaluation of film translation in the scientific field is inevitable.

In this study, in relate to the film translations, the voice-lips mismatch, which is one of the main factors that effects the audience, is emphasized. This mismatch, in translation study field, is called “phonetic synchrony” and it’s assumed as a problem of translation and this phonetic synchrony not only affects dubbing process but also the quality of the translation and causes misunderstandings in many examples.

Keywords: Film Translation; Synchrony; Phonetic Synchrony

¹ Bu makale, 2013 yılında Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü’ne sunulan “Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları” başlıklı doktora tezinden üretilmiştir.

* Yrd. Doç. Dr. Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, sgkopru@hotmai.com

GİRİŞ

Yabancı insanları, ortamları, mekânları, yaşantıları, bilinen dil ile sunan, böylelikle farklı dil ve kültürleri birleştiren çeviri etkinliği, günümüzde teknolojinin hızla gelişmesine bağlı olarak görsel-işitsel medyada daha etkin olmuştur. Televizyonda yayınlanan yabancı filmler ve çevirileri sayesinde, dünyanın başka bir yerinde, tamamen yabancı kültürlerden insanları, mekânları, olayları kendi ortamımızda ve kendi dilimizde izleyebilmekteyiz. Olaylar ya New York'ta, ya Paris'te, Moskova ya da Berlin'de geçer, ancak konuşulan dil kendi dilimizdir.

Farklı dil ve kültüre özgü bir filmin çevirisinde, hedef dil izleyicisi üzerinde, özgün filmin kendi izleyicisi üzerinde gösterdiği etkinin aynısı olmasa dahi benzer bir etki sağlaması hedeflenerek yanlış anlamalar önlenmelidir. Bunun için çevirmen, birçok dilsel, dil dışı, sosyokültürel ve teknik unsurları dikkate almak ve tüm bunları genellikle çok kısa bir zaman zarfında yapmak zorundadır. Bu ve daha birçok nedenlerden dolayı yabancı filmler ve çevirileri büyük bir öneme sahiptir.

Günümüzde en çok tercih edilen film çeviri yöntemleri dublaj ve altyazıdır. Fonetik eşleme sorunu dublaj yöntemiyle gerçekleştirilen film çevirilerinde söz konusu olmaktadır. Dublajlı filmi izlerken orijinalini izliyormuş izlenimi yaşamak isteyen bir izleyicinin dikkatini çeken ve rahatsız eden başlıca etkenlerden biri fonetik eşleme sorunudur.

Film çevirisinde (dublajda) fonetik eşleme kaynaklı çeviri sorunlarının ele alındığı bu çalışmada, eşlemeye genel bir bakıştan sonra, görsel-işitsel düzlemde fonetik eşlemenin ne kadar sağlanabildiği, fonetik eşleme kaynaklı çeviri sorunları incelenerek analiz edilmiş, bazı önerilerde bulunulmuştur. Örnekleme olarak, 2006 Alman yapımı “Das Leben der Anderen” adlı sinema filminin TRT tarafından gerçekleştirilen “Başkalarının Hayatı” adlı Türkçe dublajından kesitler alınmıştır.

FİLM ÇEVİRİSİNDE EŞLEME

Film göstergelerinin, kaynak kodlar dizgesinden hedef kodlar dizgesine aktarıldığı (Delabastita, 1990: 76-77) film çevirisinde hedef, özgün filmin, hedef dil alıcıları için anlaşılabilir hale getirilmesi ve kendi izleyicisi üzerinde gösterdiği etkinin aynısı olmasa dahi benzerinin hedef dil izleyicisi üzerinde oluşmasının sağlanmasıdır.

Chaume'ye göre film, sözdizimsel kurallara göre bir araya gelmiş olan bir dizi gösterge kodundan oluşmaktadır. Çevirmen, bu kodların her birinin işlevi ile dilsel ve dilsel olmayan tüm göstergelerin olası oluşumlarını bilmek zorundadır (Chaume, 2004: 16). İşitsel ve görsel düzlemde birçok farklı koddan oluşan filmlerin çevirisinde, bu kodlar birer çeviri sorunu olarak çevirmenin karşısına çıkmaktadır. Çevirmenin, her biri filmin anlam bütünlüğünü oluşturan bu kodları hedef dile aktarması elbette mümkün değildir. Bu nedenle çevirmen, öncelik vermesi gerekenleri belirlemek durumunda kalmaktadır. İzleyicilerin en çok tercih ettiği film çeviri yöntemlerinden biri olan dublajda çevirmen diğer film çeviri yöntemlerinden farklı olarak ses ve görüntü düzleminde eşlemeyi dikkate almalıdır. Aslında dublaj yöntemiyle film çevirisinde rol alan herkesin dikkat etmesi gereken ortak noktadır “eşleme”² (synchrony). Film metninin çevirisi aşamasında yer alan çevirmen, seslendirme aşamasında yer alan seslendirme yönetmeni, seslendirme sanatçıları ve ses teknisyeni görüntü ile sesin eşlenmesine dikkat eder.

Eşleme kavramıyla belirtilmek istenen sadece senkron değildir elbette. Görüntü ile sesin uyumunda dikkat edilmesi gereken, senkron (eşzamanlılık) dışında daha farklı hususlar da bulunmaktadır: Oyuncunun belirgin dudak hareketlerine, bir başka deyişle telaffuz esnasında dudağın aldığı şekle uygun seslerin seçilmesi; söze eşlik eden jest, mimik, el, kol hareketleri, kısaca beden diliyle sözün uyumlu ve senkron olması; sesin karakterin kişiliğine ve fiziksel özelliğine uygun olması; oyuncunun ses tonu, konuşma hızı, vurgularına göre seslendirme yapılması gibi hususlar ses-görüntü eşlemesi kapsamındadır. Film çevirisi alanında araştırmalarda bulunan birçok yabancı araştırmacı, eşlemeyi oldukça detaylı bir şekilde irdelemiş ve sınıflandırmıştır. Bu bağlamda, Macar dilbilimci István Fodor (1976), Candace Whitman-Linsen (1992), Alman dilbilimci, çeviribilimci Thomas Herbst (1994) dublajda eşleme açısından önde gelen isimlerdendir.

István Fodor (1976), eşleme türlerini genel olarak, “fonetik eşleme (phonetic synchrony)”, “karakter eşlemesi” (character synchrony) ve “içeriksel eşleme” (content synchrony) olmak üzere üç başlık altında toplamıştır. Fodor sınıflandırmasında, görülen söyleyiş hareketleri ile duyulan ses arasında birlik sağlanması olarak

² Eşleme kavramıyla ilgili detaylı bilgi için bkz. Günay Köprülü, 2013: 177-187

değerlendirdiği fonetik eşleme türünü oldukça ayrıntılı olarak ele almıştır. Ancak tüm bunların uygulamaya geçirilmesi çok da mümkün gibi görünmemektedir.

Whitman-Linsen (1992), eşleme türlerini temel olarak görsel eşleme (visual/optical synchrony) ve işitsel eşleme (audio/acoustic synchrony) olmak üzere ikiye ayırmıştır:

1. Görsel Eşleme
  - a. Dudak eşlemesi/Fonetik eşleme
  - b. Hece telaffuzu eşlemesi
  - c. Söyleyiş uzunluğu eşlemesi/Boşluk eşlemesi veya ritimsel eşleme
  - d. Jest ve mimik eşlemesi/Kinetik eşleme
2. İşitsel Eşleme
  - a. Kendine has ses özelliği
  - b. Paralinguistik öğeler (ses tonu, ses tınısı, ses perdesi)
  - c. Prozodi (tonlama, melodi, tempo)
  - d. Kültürel varyasyonlar
  - e. Şive, aksan ve lehçeler.

Whitman-Linsen'a (1992: 19-23) göre, bir filmi izlerken görsel düzlemde, ağız ve dudak hareketleri tutarsızlıklarını algılarız. Bu anlamda, algıladığımız ilk tutarsızlık, oyuncunun gördüğümüz ağız ve dudak hareketlerinden algıladığımız ünlü ve ünsüz telaffuzların, duyduğumuz sesler ile uyumsuzluğudur. İkincisi ise, hece telaffuzunun görsel ve işitsel uyumsuzluğudur. Son olarak ise, senkron olarak da bilinen, ifadelerin başlangıç ve bitişinin görsel ve işitsel algılanması açıdan zamansal eşitsizliğidir.

Herbst (1994) ise, “dudak eşlemesi” (Lippensynchronität) ve “paralinguistik eşleme” (paralinguistische Synchronität) olmak üzere iki tip eşlemeden bahseder. Herbst, dudak eşlemesini, “kantitatif”, “kalitatif”, “konuşma temposu açısından” ve “ses şiddeti ve telaffuz belirginliği açısından” olmak üzere dörde ayırmıştır. Paralinguistik eşlemeyi de kendi arasında “jest ve mimik eşlemesi” ve “diğer paralinguistik eşlemeler” olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Eşleme türleri, birbiriyle bütünlük içerisindedir ve karşılıklı olarak birbirini etkililer (Whitman-Linsen, 1992: 53). Bir filmin dublajının kalitesi, bu

sınıflandırmalardan hangisine öncelik verilmesi gerektiğinin doğru tespit edilmesine bağlıdır. Örneğin oyuncunun yakın çekimde olduğu ve dudak hareketlerinin çok belirgin olduğu yüz çekimlerinde, fonetik eşleme gerekirken, aynı sahnede bir de görüntü düzleminde bir bilgi yer alıyorsa, fonetik eşlemenin yanı sıra, görsel içerik eşlemesinin de dikkate alınması gerekecektir. Ancak böyle bir durumda çevirmenin işi daha da zorlaşacaktır. Eşleme türlerinden hangisine öncelik veya ağırlık verilmesi gerektiği konusunda bir genelleme yapılamaz, ancak özellikli duruma göre karar verilebilir. Bir sahnede, bir söylemin içeriği önemliyse, yüz çekimi dahi olsa fonetik eşlemeyle ilgili bir ihmal kabul edilebilir. Veya oyuncunun çok önemli anlamlı bir konuşma yaptığı bir sahnede, sahnenin atmosferinin ve içeriğinin/anlamının korunmuş olması, izleyicilerin fonetik eşlemeye ilişkin küçük ihmalleri görmezden gelmesini sağlayabilir.

Görüldüğü üzere film çevirisinde eşleme kapsamında araştırma yapan önde gelen bilim insanları, özellikle yakın çekim sahnelerinde çevirmenin dikkat etmesi gereken eşleme türünü, “dudak eşlemesi” veya “fonetik eşleme” kapsamında değerlendirmektedir. Bu bağlamda Chaume (2004: 18) de, “planlama kodu”ndan (planning code) diğer bir deyişle “çekim türleri”nden (types of shots) bahsederek, özellikle yüz çekimlerinde, çevirmenin, “dudak eşlemesi” olarak da adlandırılan “fonetik eşleme”ye dikkat etmesi gerektiğini belirtmektedir.

FONETİK EŞLEME

Eşleme konusunda ayrıntılı araştırmalar yapan söz konusu bilim insanları, fonetik eşlemenin kapsamını farklı açılardan ele almıştır. Fodor, görülen telaffuz hareketleri ile duyulan ses arasında birlik sağlandığı durumda “fonetik eşleme”den bahseder. Fonetik eşlemede kaynak dil ve hedef dil versiyonları fonetik olarak senkron olmalıdır. Bir başka deyişle, bir film çevirmeni, görüntüdeki oyuncunun gözle görülen artikülasyon hareketleri ile seslendirme sanatçısı tarafından okunan tekst arasında bir birlik oluşturabilmelidir. Bu durumda fonetik eşleme, senkronu da kapsamaktadır.

Whitman-Linsen (1992: 53) ise, “dudak eşlemesi” olarak da ifade ettiği fonetik eşlemeyi (lip synchrony (phonetic synchrony)), senkronu ayırmaktadır. Bu anlamda, oyuncunun ağız ve dudak hareketlerinden algıladığımız ünlü ve ünsüz telaffuzların, duyduğumuz sesler ile uyumsuzluğunu fonetik eşleme; senkron olarak da bilinen,

ifadelerin başlangıç ve bitişinin görsel ve işitsel algılanması açıdan zamansal eşitsizliği/eşitliğini ise, “söyleyiş uzunluğu eşlemesi/boşluk eşlemesi” (length of utterance synchrony (gap synchrony or isochrony)) olarak sınıflandırmaktadır.

Görsel düzlem bilgileriyle, işitsel düzlem bilgilerinin bir bütünlük oluşturması anlamında değerlendirilen eşleme kapsamında yer alan “fonetik eşleme”, çalışmamızda, dudak hareketi ile sesin örtüşmesi çerçevesinde değerlendirilmiştir. Oyuncunun dudak hareketleri, hangi sesleri duyacağımıza dair bir göstergedir ve görsel düzlemdeki bu göstergeyle işitsel bir beklenti oluşur. Oyuncunun bu görsel göstergesi, seslendirme sanatçısının sözleriyle işitsel göstergelere dönüşür. Dolayısıyla burada bir göstergenin iki farklı kaynağı bulunmaktadır: Oyuncu ve seslendirme sanatçısı. Oyuncu dilsel göstergelerin görüntü düzleminde yer alırken, seslendirme sanatçısı bu göstergelerin işitsel düzleminde yer almaktadır. Bu nedenle fonetik eşlemede bu iki farklı kaynaktan gelen göstergenin, görüntü düzlemindeki kaynağı tarafından dilsel göstergeye dönüşüyormuşçasına bir bütünlük oluşturacak şekilde birleşmesi gerekir. Bu anlamda, ‘fonetik eşleme’ kısaca, ağız senkronu (eşzamanlılık) dışında, duyulan seslerin, görülen dudak hareketleriyle uyumdur.

Bu bağlamda Herbst (1994: 38), “kalitatif dudak eşlemesi” (qualitative Lippensynchronität) kavramını kullanmıştır. Herbst, bu eşleme için ilk adımın, sorunlu seslerin, diğer bir deyişle telaffuzda konuşma organlarının belirgin hareketini gerektiren seslerin tanınması olduğunu ve sadece bu seslerde fonetik eşlemeye dikkat edilmesi gerektiğinin açık olduğunu belirtir. Belirgin telaffuz hareketi gerektiren seslerin en dikkat çekenini ise, bazı sessiz harflerdir. Bu nedenle, sesli harflerin aksine sessiz harflerde daha fazla sorun yaşanmaktadır.³

Telaffuzları görsel düzlemde oldukça belirgin olan sesler: çift dudak ünsüzleri /b/, /p/, /m/, dış-dudak ünsüzleri /f/, /v/ ve açık ünlülerdir.⁴ Günümüzde artık sadece güçlü dudaksıl sesler örtüştürülmeye çalışılmaktadır. Genel olarak bir ifadenin ilk hecesi ile son sesleri eşleme açısından belirleyici olmaktadır (Whitman-Linsen, 1992: 19-23).

³ Herbst, oyuncunun konuşma hareketleriyle sesin aynı anda başlayıp aynı anda bitmesi anlamındaki ağız senkronu için “kantitatif dudak eşlemesi” (quantitative Lippensynchronität) kavramını kullanmaktadır.

⁴ Sorunlu seslerle ilgili daha ayrıntılı bilgi için bkz. Herbst, 1994: 38-50, Fodor, 1976: 48-61.

Whitman-Linsen'in da belirtmiş olduğu gibi, fonetik eşlemede sadece, dudakların telaffuz hareketi ile bu hareketin neticesinde işitilmesi beklenen seslerin örtüşmesi önemlidir. Yakın çekimlerde, özellikle yüz çekimlerinde, yüzün önden görüntüde olduğu sahnelerde, oluşumu için konuşma organlarının belirgin hareketini gerektiren sesler, fonetik eşlemede sorun oluşturur. Dudaklar, çok sayıda ünlü ve ünsüzün üretiminde temel konuşma organı olarak görev yapar. Dudakların, çeşitli derecelerde açılma-kapanma, genişleme-daralma veya yuvarlaklaşma hareketleriyle, seslerin birbirinden farklılaşması sağlanır. Seslerin oluşmasında alt çenenin açılıp kapanma hareketi, alt dudağı etkileyerek iki dudak arasındaki mesafenin değişmesini sağlar. Bu şekilde işitilme noktasına gelen konuşma sesleri ünlü ve ünsüz olarak çıkar. Ünlü harflerden, özellikle oldukça fazla ağız açılması gerektiren sesler (a) veya oldukça güçlü bir dudak yuvarlaması gerektiren sesler (o, u) veya yayılan bir dudak hareketi gerektiren (i) seslerde sorun yaşanır. Ünsüz harflerde ise, oluşumunda belirgin dudak hareketi gerektiren ve dudakların tamamen kapalı olduğu /b/, /p/, /m/ ünsüzlerinde sorun yaşanır. Bir harfin artikülasyonu ne kadar uzun sürerse dudak ve ağız hareketleri de o kadar belirgin ve baskılı olur (Herbst, 1994: 42-43; Whitman-Linsen, 1992: 23). Bu gibi durumlarda eşlemede, ilgili yerlerde yakın seslerin çıkarılmasına dikkat edilmesi gerekir.

Elbette görünen ve işitilen seslerin tam bir eşlemesi mümkün değildir. Daha ziyade önemli olan ve dikkat edilmesi gereken, belli bir dudak hareketiyle şekillenen ve işitilen belli başlı seslere uygun seslerle eşleme yapılmasıdır. Zira bu belirgin hareketlere bağlı bazı sesler izleyicinin özellikle dikkatini çeker. Ayrıca, bir ifade içinde geçen tüm belirgin telaffuzlu seslerin eşlenmesinin mümkün olmayacağı için, Whitman-Linsen'in (1992: 23) da belirttiği gibi, ifadenin başındaki ile sonundaki seslerin eşlenmesi daha önemlidir.

Örnek:

Ich kenne fast alle unsere Künstler. Ich könnte yiel für Sie herausfinden

Ben bir çok sanatçı tanıyorum. Sizin için bilgi toplayabilirim.⁵

⁵ Almanca ve Türkçe filmde alınan örnekler, oyuncunun Almanca sözcükleri söylerken dudak hareketlerinin karşılığında duyulan Türkçe seslerin aynı hizada yer almasına göre alt alta getirilmiştir. Bu nedenle kimi sözcükler arasında fazla boşluklar olabilmektedir.

Belirgin dudak hareketi gerektiren ünsüz sesler kapsamında, oyuncunun Almanca repliğinde çift dudak ünsüzü (p, b, m,) olmadığını görüyoruz. Oyuncunun söylemi daha çok diş ardı ünsüzünden (t, d, s, n, l, r), ve diş-dudak ünsüzünden (f, v) oluşmaktadır. Dolayısıyla dudakları hiç kapanmamaktadır. Bu repliğin Türkçe çevirisinde ise, çift dudak ünsüz sesleri dikkat çekmektedir. Görüldüğü üzere, Türkçe seslendirmesinde dudak uyumsuzluğunun en bariz olduğu çift dudak ünsüzlerin karşısında Almancada, iki dudağın kapanmadığı diş ardı ünsüzleri ve diş-dudak ünsüzleri bulunmaktadır. Dolayısıyla oyuncunun yakın çekimde olduğu bu sahnede fonetik eşleme sorunu ortaya çıkmıştır. İzleyicinin dikkatini çeken en bariz eşleme sorunu ise oyuncunun konuşmaya başlama ve bitirme zamanındaki dudak hareketleridir. Diğer yandan iki tümce arasında sözcük sayısı açısından büyük farklılık olsa da hece sayısı açısından çok az fark olması nedeniyle her iki tümcenin söyleyiş uzunluğu aynıdır.

Fonetik eşleme, sadece İngilizce “on-passage” denilen, yüzlerin özellikle de oyuncunun dudak ve ağız hareketlerinin net bir şekilde görüntüde olduğu durumlarda önemlidir. Konuşmakta olan oyuncunun görüntüde olmadığı, arkadan veya yandan çekildiği sahnelerde, eşlemeye dikkat edilmesine ihtiyaç yoktur. Bunun yanı sıra, oyuncuların konuşma şekilleri çok belirgin ise fonetik eşlemeye daha çok dikkat edilmesi gerekir. Fonetik eşlemeyi zorlaştıran bu etkenlerin dışında, oyuncunun dudak hareketlerinin belirgin ve net olmadığı durumlarda eşleme sorun olmamaktadır. Bunlardan biri oyuncu etkenlidir. Örneğin bir oyuncu konuşurken ağızını neredeyse hiç kımıldatmıyorsa, eşleme kısmen kolaylaşmış olur. Yine, bir oyuncu görüntüde olmasına rağmen sarhoş bir kişiyi canlandırıyor, temiz bir şekilde konuşmayacağı için eşleme de kolay olacaktır. Eşlemeyi kolaylaştıran diğer bir etken ise, bıyık ve sakaldır. Pos bıyıklı, sakallı bir karakterde dudak hareketleri net görülemeyeceği için fonetik eşleme kolaylaşacaktır (Herbst, 1992: 30-31).

Fonetik eşleme bağlamında incelenen film çevirisinde Herbst’in belirttiği bu etkenlerin haricinde, eşlemeyi kolaylaştıran farklı etkenlerin de olduğu görülmüştür. Bu etkenlerden biri, Almancada kullanılan bazı sözcüklerin Türkçede de aynı kullanılması diğer bir deyişle aktarma kullanımların olmasıdır.

Örneo:

Ich bin da eher wie unser (GD) lieber Dreyman. Er weiß, daß die Partei zwar den (G) Künstler braucht, der Künstler die Partei aber noch viel mehr.	Daha çok (GD) sayın Drayman gibiyim. (G) Partinin sanatçılara ihtiyacı var ama onların da partiye çok ihtiyacı var.
--	---

Oyuncunun görüntüde (G) olduğu kesiti, fonetik eşleme açısından değerlendirecek olursak:

“ --- Künstler braucht, der Künstler die **Partei** aber noch viel mehr.”

“ Partinin sanatçılara ihtiyacı var ama onların da **partie** çok ihtiyacı var”

Oldukça yakın çekimde olan oyuncunun dudak hareketleri çok net takip edilebilmektedir. Almanca “Partei” kavramı için Türkçede “parti” sözcüğü kullanılmaktadır. Oyuncu Almanca replikte “Partei” derken Türkçe çevirisinde de “parti” demektedir. Farklı iki dildeki bu metinbirimler, tümce içerisinde aynı noktada kullanılmıştır; bu durum fonetik eşlemeyi kolaylaştırmıştır.

Diğer bir etken ise, bazı Almanca sözcüklerin karşılığında kullanılan Türkçe sözcüklerin telaffuzlarında dudakların benzer artikülasyon hareketi göstermesidir.

496

Örneo:

Wir haben **zwei** wichtige Indizien und können die Intensität erhöhen

--- **iki** tane **kanıtımız** var ve .. ve baskıyı artırabiliriz

Almanca “zwei” sözcüğünün Türkçe karşılığı “iki”dir. “Zwei” ve “iki” sözcüklerinin telaffuzunda dudak hareketi aynıdır. Bu iki farklı sözcüğün telaffuzu için gereken artikülasyon hareketlerinin birbirine benzer olması, fonetik eşlemeyi kolaylaştırmıştır.

Kişi ve yer isimleri gibi özel isimlerin, dublajda aynı alınması fonetik eşlemenin gereklerini yerine getirmesi açısından büyük kolaylık oluşturmaktadır. Diğer yandan bu durum, tamamen hedef dile aktarılan filmin orijinalinden izler taşıyarak, yabancı bir film olduğunun hatırlanmasına yol açmaktadır.

Örneo:

Ich war mit meinen Kindern im **Treptower Park** spazieren, am Ehrenmal

Çocuklarımla birlikte **Treptavır parkında** gezintiye çıkmışım

Filmin bu sahnesinde, yer ismi olan “Treptower Park” adının, Almancasıyla aynı yerde Türkçede de “Treptavır parkı” olarak geçmesi, fonetik eşlemeyi kolaylaştırmaktadır.

Filmin hangi ortamlarda gösterileceği de bir o kadar önemlidir. Film örneğin sinemada yani büyük bir beyaz perdede oynatılacaksa uyumsuzluklar küçük bir ekranda televizyonda izlenenden çok daha dikkat çekecektir.

Fonetik eşlemede, görsel ve işitsel göstergenin, görüntü düzlemindeki kaynağı tarafından dilsel göstergeye dönüşüyormuşçasına bir bütünlük oluşturacak şekilde birleşmesi gerekir. Daha açık bir ifadeyle, hedef dilde seslendirilen bir filmin çevirisinde izleyicinin, duyduğu sözleri gördüğü oyuncu söylüyormuş izlenimine kapılması sağlanmalıdır. Bu nedenle seslerin oluşumunda dudağın aldığı şekil önemlidir. Bu bağlamda incelediğimiz filmde, yine yakın çekim bir sahnede fonetik eşleme kaynaklı algılama yanılsamasına rastlanmıştır. Dudak hareketiyle fonemin örtüşmemesi, sözcüğün yanlış telaffuz edildiği veya gramer hatası yapıldığı izlenimine neden olmuştur.

Örnek:

Ha ha, ja. **N**ame? Dienstgrad? Abteilung?

Evet, evet. **İ**smin ... rütben, birimin?

Bu örnekte, yakın çekimde olan oyuncu “Name” derken seslendirmede “ismin” demektedir. Ancak dudak hareketi nedeniyle “**e**smin” deniliyormuş gibi algılanmaktadır. Telaffuz hatası olmamasına rağmen ses-görüntü eşlemede fonetik örtüşmenin olmaması, işitilen düzlemde yanılsamaya neden olmaktadır. Filmdeki sahneye bakmadan, sadece sözler dinlendiğinde tümcede bu tarz bir hata söz konusu değil iken, filmdeki ilgili sahne ile söz birlikte takip edildiğinde telaffuz hatasının yapıldığı izlenimine neden olmaktadır.

Bir başka sahnede ise aynı nedenden dolayı gramer hatası yapıldığı izlenimi ortaya çıkmaktadır.

Örnek:

... ob jemand schuldig ist oder unschuldig, gi**bt** es kein besseres Mittel ...

... masum olup olmadığını bilmek istiyorsan**d** direnci kırılıncaya ...

Yakın çekimde olan oyuncunun dudak hareketleri oldukça belirgindir. Görüntüdeki oyuncu “gibt” derken dudakları kapanmaktadır. Ancak Türkçesinde “istiyorsan” derken dudağın kapanma hareketi yapılmaz. Bu nedenle izleyici, “istiyorsan” sözcüğünü duyarken oyuncunun dudaklarının kapanmasından dolayı /n/ fonemi, /m/ gibi algılamaktadır. Örneklemedeki bu iki fonem, Türkçede şahıs adlarının yerine geçmektedir. Bu nedenle, ‘sen istiyorsan’ yerine ‘ben istiyorsam’ şeklinde anlam ortaya çıkar; bu da gramer hatasına işaret eder. Şöyle ki, “...masum olup olmadığını bilmek istiyorsam (ben) direnci kırılıncaya kadar onu sorgulayacaksın (sen)”. Bu şekilde bir algılamadan dolayı izleyici, ifadenin anlamını anlamaya çalışacaktır.

Fonetik Eşleme Sorununa İlişkin Çözümler

Fonetik eşleme kapsamında incelediğimiz filmde, çevirmen veya seslendirme yönetmeni, eşlemeyi sağlayabilmek için tekste ekleme, çıkarma veya değiştirme gibi değişiklikler yapmıştır. Orijinal diyalogda olan bir metinbirim çıkarılmış veya olmayan bir birim eklenmiştir. Kimi zaman ise, tümcede küçük değişiklikler yapılmıştır. Ancak, fonetik eşlemeyi sağlamak adına yapılan bu değişiklikler, zaman zaman semantik eşdeğerliği sağlayamamıştır.

498

Çıkarma veya ekleme yapma: Oyuncunun dudak hareketlerine uygun ses olması amacıyla filmin bazı sahnelerinde, orijinal metinden bazı sözcükler çıkartılmış veya orijinal metinde olmayan söz(cük)ler eklenmiştir.

Örnek:

Ich hab nichts getan. Ich weiß nichts...	Ben bir şey yapmadım!. Bir şey bilmiyorum
--	--

“**Ich** weiß nichts”

“**Hic** bir şey bilmiyorum”

Bu örneklememizde, tekste çevirmen, “Bir şey bilmiyorum” olarak çeviri yapmıştır. Ancak film izlendiğinde tutuklunun “Hiç bir şey bilmiyorum” dediği görülmektedir. Bu şekilde Almanca “ich” sözcüğünün telaffuzunda dudağın aldığı şekle uygun olan “hiç” sözcüğü fonetik eşlemeyi sağlamıştır.

Sözdizimini değiştirme: Fonetik eşlemeye ilişkin örneklemeler tespit edebilmek amacıyla izlenen filmde, eşlemeyi sağlamak için Türkçe sözdizimlerinde bazı değişikliklerin yapılmış olduğu görülmüştür.

Örnek:

Der letzte Tagesbericht des OV 'Lazlo'.	Lazlo operasyonun son raporu.
---	-------------------------------

Der letzte Tagesbericht des **OV** '**Lazlo**'

Demek operasyonun son raporu **bu. Lazlo**'nun.

Çevirmenin yapmış olduğu “Lazlo operasyonun son raporu” şeklindeki sözdiziminin, filmin dublajında, “demek operasyonun son raporu bu. Lazlo'nun” şeklinde devrik tümce yapıldığı görülmüştür. Oyuncuların yakın çekimde olmaları ve dudak hareketlerinin çok belli olması nedeniyle fonetik eşlemede sorun yaşanması üzerine sözdizimi değişikliğinin yapılmış olduğu kanaatindeyiz. Diğer yandan, Almandaki “der” artikelinin söylenişindeki dudak hareketine uygun olması için orijinalinde olmayan “demek” sözcüğü eklenmiştir. Yine “OV” kısaltmasında /v/ ünsüzünün söylenmesinde dudak hareketini şekline uygun “bu” işaret adlı eklenmiştir. (Almandada /v/ ünsüz harfi “fav” olarak okunmaktadır). Sözdiziminde yapılan bu değişiklik, devrik tümce oluşmasına neden olurken, fonetik eşlemenin mükemmel olmasını sağlamıştır. Ayrıca, sözdizimi değişikliği ifadenin anlamında bir bozulmaya neden olmamıştır.

Ancak çeviride fonetik eşlemeyi sağlama amacıyla devrik tümce kullanımı her zaman için doğru karar olmayabilir.

Örnek:

Sie kennen sie also gut, diese Christa-Maria Sieland...	Demek ki bu Maria- Krista Zilant'ı (GD) iyi tanıyorsunuz...
---	---

“Sie kennen **sie also gut**, **diese Christa**-(GD) Maria Sieland...”

“Demek **ki bu Maria-Krista Zilant**'ı (GD) iyi tanıyorsunuz...”

Oyuncuların yakın çekimde olduğu bu sahnede fonetik eşleme mükemmeldir. Ancak eşlemeyi sağlayabilmek için iki isimli olan oyuncunun isminin farklı dizimde söylendiğini görüyoruz. Karakterin filmin başından itibaren duyula gelen isminin (Krista Maria Zilant) farklı dizimle söylenmesi oldukça dikkat çekmektedir. Bu

durum, filmin büyüüne kapılan izleyicide bir an için bir uzaklaşmaya neden olmaktadır.

Eş/Yakın anlamlı söz(cük) kullanma: Filmin Türkçe dublajında, Almandaki bazı metinbirimler, eş veya yakın anlamlarını içeren söz(cük)lerle hedef dile aktarılmıştır.

Örnek:

Was verbrennen Sie darin? - Schlechte Texte	Burada ne yakıyorsunuz? - Müsvedde metinleri
--	---

Schlechte Texte

Taslak metinleri

Çevirmenin yapmış olduğu sözcük tercihinin, seslendirme aşamasında eşanlamıyla değiştirilmiş olduğunu görüyoruz. Zira Almanca “schlechte” sıfat sözcüğünün söylenişine “taslak” sıfat sözcüğünün söylenişi daha uygundur. Bu eşanlamlı sözcük değişimiyle fonetik eşleme mükemmel olmuştur.

Nida Kullanma: Filmin Türkçe dublajında, oyuncunun görüntüdeki dudak hareketlerine uygun nida kullanılmıştır.

500

Örnek:

Bitte...bitte...Genosse Oberstleutnant, ich, ich, ich hab doch nur... ich...	ehm ..ehm... bakın yarbayım ... ben ... ben sadece...
---	--

“**Bitte...bitte...Genosse Oberstleutnant, ich, ich, ich hab doch nur... ich...”
“**ehm ..ehm... bakın yarbayım ... ben ... ben sadece”****

Örnekleme, çalışan kekelemeye başlamıştır; rica belirten “bitte” sözünü çok sessiz ve çekingen söylemektedir. Almandaki “bitte” sözcüğü yerine Türkçede “lütfen” sözcüğü kullanılmaktadır. Ancak bunun yerine, oyuncunun ağız ve dudak hareketlerine ve sözcüğün kullanıldığı bağlama çok uygun olan bir nida kullanılmıştır. Böylelikle fonetik eşleme kusursuz olmuştur.

Adıl kullanma: Fonetik eşlemeyi daha iyi sağlayabilmek için kimi zaman ad yerine adıl kullanılmıştır.

Örnek:

Schwalber, entschuldigen Sie meinen Freund. Er hat zuviel getrunken.	Şvalber arkadaşımı mazur görün. İçkiyi fazla kaçırdı.
--	---

“Schwalber, entschuldigen Sie meinen Freund”

“Şvalber, onu mazur görün”

Çevirmen, Almanca tümcede kullanılmış olan “Freund” (“arkadaş”) isim sözcüğünü çevirisinde kullanmıştır. Çevirisiyle ilgili bir sorun bulunmamaktadır. Ancak çok yakın çekimde olan Dreyman’ın dudak hareketleri rahatlıkla takip edilebildiği için muhtemelen seslendirme yönetmenin yapmış olduğu adıl kullanımı, fonetik eşlemeyi daha iyi sağlamıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Film çevirisi kapsamında fonetik eşleme, oyuncunun görüntüde olduğu sahnelerde ve özellikle oyuncunun dudak hareketlerinin net bir şekilde takip edilebildiği yakın çekimlerde önemlidir. Belirgin dudak hareketleri gerektiren seslerin telaffuzu fonetik eşlemeyi zorlaştırmaktadır. Özellikle çıkış yeri dudak olan /b/, /p/, /m/ gibi ünsüzler ile dudakların yuvarlak oluşuyla söylenen /o/, /u/ ve düz oluşuyla söylenen /i/ gibi ünlüler, fonetik eşleme açısından oldukça sorunlu seslerdir. Çeviride, söylemdeki bütün seslerin fonetik eşlemesi imkânsızdır. Bu nedenle özellikle dikkat çeken dudak hareketi gerektiren seslerin eşlenmesine özen gösterilmelidir. Bu anlamda, daha ziyade, tümce başlangıç ve bitişlerindeki sesler ile vurgulanarak söylenen sözcüklerin başlangıç seslerinin eşlenmesi önemlidir.

Diğer yandan, görülen ağız veya dudak hareketleri işitsel beklentiyi yönlendirmektedir. Bu beklenti kimi zaman seslerin yanlış telaffuz edildiği izlenimine neden olabilmektedir. Bu izlenim nedeniyle söylemin anlamı değişebiliyor ise, çevirmenin bu algılama hatasına neden olan foneme ilişkin müdahale etmesi gerekmektedir. İzleyici açısından dikkat çekici olan fonetik eşlemeyi sağlamak için, anlam bütünlüğünü bozmayacak şekilde

- ekleme veya çıkarma yapılabilir,
- nida kullanılabilir,
- sözdizimi değişikliği yapılabilir,
- anlam pekiştirici öge kullanılabilir,

- ad yerine adil kullanılabilir,
- eş veya yakın anlamlı sözcük kullanılabilir.

Herhangi bir müdahaleye gerek kalmadan fonetik eşlemeyi kolaylaştıran unsurlar da bulunmaktadır. Bunlar, kaynak dildeki bir sözcüğün hedef dilde aktarma sözcükle karşılanması nedeniyle her iki dilde aynı kullanılan sözcüklerin veya aynı/benzer seslerin söylemde aynı noktada geçmesi, karakterin çok belirgin dudak hareketlerinin olmaması ve sakal/bıyığının olmasıdır. Yine, bir oyuncu görüntüde olmasına rağmen sarhoş bir kişiyi canlandırıyor, temiz bir şekilde konuşmayacağı için eşleme kolaylaşacaktır. Diğer yandan, seslendirme yönetmeni, kayıt aşamasında, gerektiğinde fonetik eşlemeye ilişkin müdahalede bulunmaktadır.

Araştırmamız gösteriyor ki, oyuncunun yakın çekimde olduğu ve dudak hareketlerinin çok belirgin olduğu sahnelerde, fonetik eşleme önemlidir. Ancak aynı sahnede bir de görüntü düzleminde yazılı bir bilgi yer alıyorsa, fonetik eşlemenin yanı sıra, görsel içerik eşlemesinin de dikkate alınması gerekecektir. Sahnelerde, eşleme türlerinden hangisine öncelik veya ağırlık verilmesi gerektiği konusunda bir genelleme yapılamıyor olsa da, çeviride filmin anlam bütünlüğünün gözetilmesi gerektiğinden, eşleme yaparken özellikle anlamın bozulmamasına ve hedef dildeki kullanıma dikkat edilmesi gerektiğini söyleyebiliriz.

KAYNAKÇA

- Chaume, F. (2004). Film Studies and Translation Studies: Two disciplines at stake in Audiovisual Translation. *Meta: Translators' Journal*, 49 (1). 12-24. Web: erudit.org adresinden 20 Şubat 2016'de alınmıştır.
- Delabastita, D. (1990). Çeviri ve Kitle İletişimi: Film ve TV Çevirilerinin Ekinsel İtici Güç Oluşturma Niteliği. (Çev. S. Karantay ve Y. Salman). *Metis Çeviri Dergisi*, 11, 72-90.
- Fodor, I. (1976). *Film Dubbing: Phonetic, Semiotic, Esthetic and Psychological Aspects*. Hamburg: Helmut Buske Verlag.
- Günay Köprülü, S. (2013). *Film Çevirisinde Eşleme Yaparken Karşılaşılan Çeviri Sorunları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Herbst, T. (1994). *Linguistische Aspekte der Synchronisation von Fernsehserien: Phonetik, Textlinguistik, Übersetzungstheorie*. Tübingen: Niemeyer.

Whitman-Linsen, C. (1992). Through the Dubbing Glass. The synchronization of American motion pictures into German, French and Spanish. Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.

Sinema Filmi: Quirin Berg, Max Wiedemann (Yapımcılar), Florian Henckel von Donnersmarck (Senarist, Yönetmen). (2006). Das Leben Der Anderen. Almanya.